

KİTAP TANITIMI PSİKOPOLİTİKA

M. Zeki DUMAN*
ORCID: 0000-0002-9369-9337

Öz

Günümüz post-modern toplumlara ilişkin yapmış olduğu sosyal analizler ve derinlemesine çözümlenmelerle sosyal bilimlere yeni bir soluk getiren Güney Kore'li yazar Byung-Chul Han, son yıllarda özellikle eleştirel yaklaşımıyla akademik camiada kendinden söz ettirmeye başlamıştır. Yazar, eserlerinde bir yandan sosyolojinin felsefesini ve siyasetin epistemolojisini yapmaya diğer yandan çağdaş uygarlığın içinde bulunduğu ontolojik krizin politik nedenlerini sorunsallaştırmaya çalışmaktadır. Yaklaşık yirmi yıldır Almanya'da akademik çalışmalar yapan Han, bir kültür kuramcısı olarak etikten, estetiğe, medyadan dine, kültürden siyasete varıncaya kadar birçok konuda araştırmalar yapmıştır. Birçok dile de çevrilen kitapları, genellikle günlük hayatın akışkanlığı içinde kaybolan, derinlemesine bakıldığında ancak görülebilen iktidar ilişkilerini ve bu ilişkileri üreten sosyal ağları ve yapıları konu edinir. En çok da disiplin toplumundan ayrılan ve genellikle gönüllü itaati sağlayarak kendisini yeniden inşa eden günümüz neo-liberal rejimin iktidarına odaklanır.

Zira yazarın temel kaygısı ve aynı zamanda okuyucuya da vermek istediği temel mesaj, içinde yaşamakta olduğumuz modern sonrası toplumların sanıldığı veya düşünüldüğü gibi özgür ol(a)madıklarını ve mevcut kapitalizmin ekonomi-politiği sürdüğü sürece de özgür olamayacakları yönündedir. Eserlerinde bireyin kendi üzerinde düşünme imkanını ve potansiyelini ortadan kaldıran ve onu bütün benliğiyle kurulu düzenin nesnesine dönüştüren bu ekonomi-politiğin sadece insanı değil aynı zamanda diğer tüm canlı varlıkları da egemenliğine aldığını düşünen yazar, nihai kurtuluşun insanın, ancak kendisini yeniden tanımasından ve özgürlüğünü kazanmasından geçtiğini iddia etmektedir. Han, bu iddiasını daha çok Psikopolitika adlı eserinde dile getirdiği için bu çalışmada söz konusu eserin genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Byung-Chul Han, Psikopolitika, Neoliberalizm, Özgürlük, İktidar, Kapitalizm

* Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
zekiduman@yahoo.com
Byung-Chul Han, Çeviren: Haluk Barışcan, Metis Yayınları, 2019, 98 sayfa

Book Review
Neoliberalismus und die neuen Machttechniken¹

Abstract

Byung-Chul Han, a South Korean writer who breathed new life into the social sciences with his in-depth analysis and social analysis of modern-day post-modern societies, has started to gain reputation in academic community in recent years, especially with his critical approach. In his works, the author tries to make the philosophy of sociology and the epistemology of politics on the one hand and to problematize the political causes of the ontological crisis that contemporary civilization is covered by. As a cultural theorist, Han has done research on many topics ranging from ethics to aesthetics, media to religion, culture to politics. His books, which have also been translated into many languages, often take issue with the power relations that are lost in the fluidity of daily life and the social networks and structures that produce these relationships, which can only be seen when looked at in depth. Most focus on the power of today's neo-liberal regime, which has left the disciplinary community and often rebuilt itself by providing voluntary obedience.

Because the main concern of the author and the main message he also wants to give to the reader is that the post-modern societies in which we live cannot(a) be free as thought, and that they cannot be free as long as the economy-politics of current capitalism persist. The author, who thinks that this political economy, which eliminates the possibility and potential of the individual to think about himself and turns him into the object of the established order with all his own selves, has dominated not only man but also all other living beings, claims that the ultimate salvation is only through the recognition of human and his freedom. Since Han expressed this claim more in his work Psychopolitika, a general evaluation of the work will be made in this work.

Keywords: Byung-Chul Han, Psychopolitics, Neoliberalism, Freedom, Power, Capitalism

¹ Byung-Chul Han, Translator: Haluk Barışcan, Metis YPublications, 2019, 98 pages

Psikopolitika

Son yıllarda yazdığı kitaplar ve verdiği röportajlarla adından sıkça söz ettiren Güney Kore'li yazar Byung-Chul Han, genelde sosyal bilimlerin özellikle de felsefenin ilgi alanına giren konular hakkında yazdığı eleştirilerle de dikkatleri üzerinde toplamayı başarmıştır. Han, ülkemizde; Şiddetin Topolojisi, Şeffaflık Toplumu, Zamanın Kokusu, Eros' un İstirabı ve bu çalışmanın da konusunu oluşturan Psikopolitika adlı eserleriyle tanınmaktadır. Yazarın en önemli özelliği, ele aldığı konuları farklı disiplinlerin merceğinden bakarak irdelemesi ve söz konusu konuları günlük hayatın akışkanlığı ve sıradanlığı içinde ayrıntılandırmaya ve aydınlatmaya çalışmasıdır. Nitekim son derece güç olan ve anlaşılması için ciddi bir akademik bagaja sahip olmayı gerektiren konuları bile herkesin anlayabileceği bir dil ve üslup içinde sunması, onun en büyük başarısı olarak görülebilir. Zira kendisi de bir felsefesi olmasına karşın, felsefe disiplininin jargonuna hapsolmeden ve de anlaşılmamak gibi bir kaygı taşımadan yazabilmektedir.

Han, diğer eserlerinde olduğu gibi Psikopolitika'da da okuyucusuna incelikli ve incelikli olduğu kadar da farkındalığı yaratmayı amaçlayan bir mesaj vermeye çalışmaktadır. Bu mesaj, özünde modern sonrası topluma hâkim olan siyasetin temel özelliklerini içermekte. Zira yazarın da birçok yerde belirttiği gibi günümüz dünyasında egemen olan ideolojinin ekonomi-politiği bilinmeden toplumlara ilişkin ne sağlıklı bir çözümlene yapmak ne de söz konusu ekonomi-politiğin felsefeni anlamak mümkündür. İşe, öncelikle yaşadığımız hayatın ve bu hayatı bir bütünsellik ve uyum içinde gösteren iktidarın sorgulanmasını isteyen yazar, ele aldığı her konuyu bütün sorunların nedenini oluşturduğunu düşündüğü emek ve sermaye çelişkisinde görmektedir. Ancak bunu yaparken de hiçbir zaman klasik Marksistlerin çoğu kez düştükleri hataya -bütün sonuçların nedenini katı bir ekonomik belirlenimcilikte görme- yanılmasına düşmemektedir.

Çalışmanın konusunu oluşturan Psikopolitika adlı kitap, yakın bir zamanda Türkçeye çevrildi. Yazarın tıpkı diğer kitapları gibi bu eser de takipçilerinden çok olumlu tepkiler aldı. Okuyucuların gerek yazılı gerekse sosyal medyada dile getirdiği ve hemen hemen herkesin üzerinde ittifak ettiği husus, Han'ın bu eseriyle; *neo-liberal siyasetin temel iç yüzünü ortaya koyduğu ve dolayısıyla günlük yaşamın en ince ayrıntısına sirayet eden bu siyasetin özgürlük adına tahakkümü ve eşitlik adına da sömürüyü meşrulaştırdığıdır.*

Nitekim kitabın ana konularına bakıldığında hem seçilen alt başlıklarda hem de bu başlıkların içeriğinde dile getirilen temel tezlerin ortak bir düşünceyi – iktidarın arkeolojik okuması- barındırdığı görülmektedir. Kitapta başlıca ele alınan konular şunlardır: Özgürlüğün krizi, akıllı iktidar, köstebek ve yılan, biyopolitika, Foucault'un ikilemi, öldürerek tedavi, şok, dost big brother, heyecan kapitalizmi, oyunlaştırma, big data, öznenin ötesinde ve budalalık.

Yazara göre içinde yaşadığımız çağa rengini veren neoliberal rejimin en önemli özelliği, özgürlüğü sömürmesidir. Zira zorlamanın karşıtı bir pozisyonda olması gereken özgürlük günümüz toplumlarında bizzat zorlayıcı bir güce dönüşmüştür. Aynı şekilde özgür olması gereken insan, mahkûm olduğu kapitalist sistem tarafından özgürlüğü sömürülmektedir. İnsanların yaşamlarını alt üst eden stres ve depresyon gibi psişik, psikolojik travmaların bu kadar yaygın olmasının temel nedeni de budur. En başta da ruhsal tükeniş, özgürlüğün sadece derin bir krizde olduğunu göstermekle kalmaz, aynı zamanda insanın kendi benliği üzerine düşünebilme yetisini kaybettiğini de ortaya koyar. Yazarın burada esasen dile getirmeye ve okuyucuya vermeye çalıştığı şey, neoliberalizmin hâkim olduğu günümüz dünyasında kendini özgür sanan performans öznenin (insanın) aslında bir köle olduğudur. Zira bu çağda insanlar dışsal bir iktidarın baskı ve dayatmasıyla değil, aksine kendi istek ve arzularıyla ve gönüllü olarak sömürülmektedirler. İnsanın karşısında artık onu köleleştiren bir efendi yoktur. Kendi kendini köleleştiren bir insan modeli vardır.,

Özgürlüğün epistemolojik açılımında özgürlük, aslında ötekiyle bir ilişkiyi içermektedir. Bu ilişki belli bir amaç, özellikle de araçsal amaç içermez. İnsanlar özgür bir biçimde birbiriyle ilişki ve iletişime geçerler. Çünkü özgürlük nihai anlamda bir ötekiyle ilişki halinde olmaktadır. Mutluluğun temelinde paylaşım vardır. Bunun için illaki çıkara dayalı bir niyet olması gerekmez. Oysa neoliberal rejimde bütün ilişkiler özgürlüğün özünden kopartılarak araçsallaştırılır. Bireysel çıkarın merkezde olduğu bir yaşam biçimini, bir ilişki biçimini dayatır. Yazarın deyişle bir girişimci olarak neoliberal özne başkalarıyla amaçtan yoksun ilişkilere girmekten acizdir. Dostluk ilişkileri de aslında belli bir amacın dışında oluşmaz. Dolayısıyla bir ötekiyle amaçtan yoksun bir ilişki yaratmayı dışlayan neoliberal düzende insan özgür olmaz, olamaz. Aynı şekilde bu düzende özgürlük bizzat sömürülür. Heyecan oyun ve iletişim gibi özgürlüğün pratiğine ve dışavurum biçimlerine ait ne varsa sömürülür. Ayrıca yazarın da belirttiği gibi, insanı anlamlı bir varlık haline getiren özgürlük duygusu bireyselliğin kutsanmasıyla anlamsızlaştırılır. Bizzat bireycilik düşüncesi, toplumda her tür dayanışma biçimini ortadan kaldırmakla kalmaz, aynı zamanda kolektif yaşamı mümkün kılan ahlaki ve etik değerleri de önemsizleştirir.

Neo-liberalizmin bireysel özgürlüğü göklere çıkarmasının temel nedeni de bu türden bir özgürlük arayışının ve anlayışının sermayenin özgürlüğünü yaratmasıdır. Zira bireysel özgürlük sermayeye onu aktif üremeye yönelten “otomatik” bir öznelik kazandırmaktadır. Yazarın özgürlükle ilgili olarak üzerinde durduğu diğer bir husus da endüstriyel kapitalizmin mutasyon geçirerek post endüstriyel bir hâle, gayri maddi üretim tarzına ve daha da önemlisi finansal kapitalizme dönüştüğü yönündeki tespitidir. Bunun yanı sıra Marksist teorinin iki temel bileşeni olan burjuva ve proletaryanın da günümüz finansal kapitalizmiyle beraber yerini sınıfların kendi içinde kendini sömürmesine bırakmıştır. Hatta sınıf mücadelesi de insanın kendi iç savaşı haline dönüşmüştür. Yazarın dikkatimize sunduğu en önemli noktalardan birisi de günümüz neoliberal rejimlerde artık emek ve sermaye şeklinde kategorize edilen sınıfların eski biçimleriyle var olmadığıdır. Hatta günümüz dünyasında ne üretim araçları tarafından sömürülen bir proletarya, ne de bir işçi sınıfı vardır. Maddi olmayan ürerimde zaten herkes kendi patronudur. Bu açıdan bakıldığında neoliberal rejimde birbirine karşıt duran, çıkar çatışması yaşayan ve rekabet içinde olan belli bir sınıf sistemi yoktur. Olmadığı için de bir sınıf çatışması da yoktur. Bu durum aynı zamanda bu rejimin sorunsuz ve krizler yaşamadan yaşamasını sağlamaktadır.

Neo-liberal rejimin ayrıcı özelliği, içinde birbirine düşman iki keskin sınıfın olmamasıdır. Gayri maddi üretim söz konusu olduğu için de herkes kendi sınıfsal sermayesini oluşturur. Yazara göre bu düzen içinde başarısız olanlar asla sistemi suçlamazlar. Aksine başarısızlığın nedeni olarak yeterli performans ortaya koyamamalarında görürler. Başarısızlıktan kendilerini sorumlu gördükleri için de sistem karşıtı bir pozisyon almazlar. Dolayısıyla sisteme karşı direnç de gelişmez. Bireysel özgürlüğüyle tanımlanan ve maddi olmayan emekle üretime dahil edilen insanların başarısızlıklarının faturasını onları bu hale getiren sisteme değil de kendilerine yöneltmeleri, tümüyle neoliberal rejimin kendine has zekasıyla değerlendirilebilir. Toplumdan soyutlandırılmış olan bireylerin kendi aralarında organik bir dayanışma içinde olmaları da mümkün değildir. Bu durum tümüyle neoliberal mantığın hâkim olduğu günümüz dünyasının belirgin bir özelliğidir. Dolayısıyla yazar bize, aslında neoliberal felsefenin öne çıkartmakla kalmayıp adeta yere göğe sığdıramadığı bireysel özgürlük ilkesi aracılığıyla insanın gerçekteki özgürlüğünü iğfal ettiğini ve onun özgürlüğünü sömürdüğünü göstermeye çalışmaktadır.

Neoliberal kapitalizmin özgürlüğü sömürmesinin bir diğer biçimi de bireyleri sürekli borçlandırmaya çalışmasıdır. Özgür olmak aslında hiç kimseye bağlı ve hiçbir şeye bağımlı yaşamamaktır. Oysa neoliberal rejimin hüküm sürdüğü günümüz post kapitalist dönemde bireylerin borçlanmadan yaşamaları

adeta mümkün değildir. Sermaye hem emekçileri hem de tüketicileri kredi sistemi başta olmak üzere geliştirdiği birtakım araçlarla borçlandırmaktadır. Borçlandırılmış bireyler sadece sisteme itaat etmek zorunda kalmamakta aynı zamanda benliğinin ayrılmaz bir parçası olan ve aynı zamanda ona en büyük değeri veren özgürlüğünü de kaybettirmektedir. Bir kişiye veya nesneye bağlı, bağımlı olan kişi özgür olamaz. Diğer bir deyişle borçlandırılmış olmamız veya borçlu bir duruma düşmemiz özgür olmayı henüz başaramadığımızın bir kanıtıdır. Özellikle de sermayenin kendisi için her zaman bir tehdit unsuru olarak gördüğü emekçileri borçlandırılması.

Psikopoliitka'da dijital çağın, insanı gönüllü bir biçimde köleleştirdiğine ve dolayısıyla insanın kendi özgürlüğünü bizzat kendi eliyle sisteme devrettiğine işaret etmektedir. Şeffaflığın diktatörlüğü başlığı altında işlenen bu konu, temelde sınırsız bir özgürlük ortamı yaratacağı beklenen internetin aslında insanın özgürlüğünü yok ettiği tezine dayanmaktadır. Yazara göre günümüzde sınırsız özgürlük ve iletişim topyekûn kontrol ve gözetlemeye dönüşmüş durumdadır. Sosyal medya mecraları başta olmak üzere dijital dünyanın sunduğu olanakların sınırsızlığı aslında özgürlüğün sınırlılığına işaret etmektedir. Zira dijital sistemin hâkim olduğu günümüz toplumlarında bireyler devasa gözetleme kulelerine ihtiyaç duymaksızın evlerinde bulundukları bilgisayar ve ellerine tutuşturdukları cep telefonları aracılığıyla kendilerini gözetlemektedir. Dijital panoptikonlar, bireyi sadece kontrol etmekle kalmamakta aynı zamanda özel alanını ve özgürlüğünü de çalmaktadır. Artık o, sürekli başkaları tarafından göz hapsinde tutulan ve sürekli izlenmek suretiyle takip edilen bir varlığa dönüşmüş durumdadır.

“Kendi hapishanemizi kendimiz oluşturmaktayız” diyen yazar, özgürlük kaybımızın tek müsebbibinin bizi kendisine bağımlı kılan neoliberal sistemin olmadığını düşünmektedir. Çünkü bugün kendimizi gönüllü bir biçimde ortaya sermekte, herkesin bizi izlemesi, takip etmesi, kontrol etmesi, denetlemesi, gözetlemesi için her tür imkânı kendimiz yaratmaktayız der. Hatta diğerleri tarafından beğenilmek için kendi kişisel verilerimizi ortalığa serpmekteyiz. Kim olduğumuz, ne istediğimiz, nasıl bir kişiliğe sahip olduğumuz, hayattaki amacımız, tipimiz kısacası kimliğimize ilişkin her tür bilgiyi isteyerek gönüllü bir biçimde dijital platformalara aktarmakta, kamusal alanda kullanılabilir kılmasına adeta zemin hazırlamaktayız. Yazarın deyişiyle bugün dijital psikopolitika çağına girmiş bulunmaktayız. Bu çağda bireysel verilerimizin uluorta her yerde bulunması, başta Big Data şirketleri olmak üzere farklı iktidar mekanizmaları tarafından sürekli takip edilmemiz, geleceğimizin de kontrol edilmesine neden olmaktadır. Yazar burada haklı olarak kişisel verilerin dijital ortamlara aktarılmasının yarattığı riskleri öne çıkartmakta. Dijital veriler, bireysel

özgürlüğün aslında ne kadar büyük bir risk altında olduğunu da göstermekte. Çünkü bu veriler sayesinde genellikle irademiz, tercihlerimiz ve kararlarımız yönlendirilebilmekte, herhangi bir konuda nasıl davranmamız gerektiğinden nasıl bir tutum sergilememiz gerektiği hususuna varıncaya kadar günlük hayatın rutini içinde birçok eylemlerimiz istenilen yönde oluşması sağlanmaktadır. Bu durum aslında bireyin özgürlüğünün de sonunu ilan etmektedir.

Dijital aygıtların temel işlevlerinden birisi de bu aygıtları üreten mekanizmaların bizzat kurumsal amaçlarına hizmet edecek biçimde kullanılmalarıdır. Her aygıt özünde bir iktidar tekniği olarak işlev görür. Bu aygıtlar aynı zamanda iktidarı maddileştirir ve onun hareket alanını genişletir. Yazarın burada cep telefonunun kullanımıyla kutsal bir değeri olduğu düşünülen tespih arasında kurduğu analogi son derece düşündürücüdür. Ona göre “akıllı telefon dijital bir kutsal nesne, hatta dijital kutsal neşenin ta kendisidir. Tabi kılma aracı olarak tıpkı elde taşınma kolaylığıyla bir tür cep telefonu (Handy) andıran tespih gibidir. Her ikisi de insanın kendini sınamasına, kendini kontrol etmesine hizmet eder. İktidar, gözetleme işini bireylere devrederek verimliliğini artırmış olur. *Like/Beğendim* dijital “Âmin”dir. *Like*’i tıklarken iktidar düzenine tabi kılarız kendimizi. Akıllı telefon sadece etkili bir gözetleme aracı değil, aynı zamanda taşınabilir bir günah çıkarma sandalyesidir. Facebook dijitalin kilisesi, sinagogudur.” Dolayısıyla dijital çağın en etkili araçlarından biri olarak akıllı cep telefonları kişisel mahremiyetin ve özel alanın kamusallaşmasını sağlamak suretiyle bireysel özgürlüğün yitimine neden olmaktadır.

Psikopolitika’da yazarın üzerinde durduğu konulardan birisi de iktidarın değişen doğasına ilişkindir. Yazara göre günümüz post endüstriyel toplumlarda iktidar artık eskisi gibi kaba kuvvete başvuran, otoriter kimliğiyle öne çıkan ve dolayısıyla bireyler üzerinde baskı ve şiddet uygulayan bir güç değildir. Günümüzde iktidar giderek *mûsamahacı* bir biçim almakta ve kendisini özgürlüğün güvencesi olarak sunmaktadır. Güç kullanarak insanlara emir ve yasaklar uygulamak yerine onları denetlemek ve kontrol etmek suretiyle itaat etmelerini sağlamaktadır. İktidar görünmeyerek görünürlüğüne ortaya koymaktadır. Engellemek veya baskı kurmak yerine bireylerin kendi rızalarıyla sisteme biat etmelerini sağlamaktadır. İktidar disipline etmek yerine insanların konuşmalarını, ulu orta gezmelerini, bilinçaltındaki düşüncelerini ortaya sermelerini, her platforma çıkıp konuşmalarını sağlayarak gizli hiçbir şeyin kalmamasını amaçlamaktadır. Bütün bunları da demokrasi, insan hakları, eşitlik ve tabii ki de özgürlük adı altında sunmaktadır. Aslında iktidar kendisine tehdit oluşturabilecek ne varsa onları gün yüzüne çıkartmak suretiyle önce ifşa etmekte, sonra kaydetmekte, sonra takip etmekte ve bütün bunları arşivlemektedir. Günü geldiğinde de arşivini açarak gereğini yapmaktadır.

Sonuç olarak, Byung-Chul Han Psikopolitika adlı kitabında bize genelde iktidarın özelde de sermayenin nasıl bir değişim ve dönüşüm geçirdiğini, bu değişim ve dönüşümü yaratan toplumsal ve siyasal dinamiklerin neler olduğunu ama daha da önemlisi günümüz post endüstriyel çağın baskın gücü olarak öne çıkan neoliberal rejimin hangi iktidar teknikleriyle bireyin özgürlüğünü elinden aldığını göstermeye çalışmaktadır. Yazarın temel vurgusu ve aynı zamanda da okuyucuya sunmak istediği mesaj, neoliberal denilen ekonomi-politiğin çok ince iktidar teknikleriyle bireyin özgürlüğünü eline geçirdiğini anlatmaktır. Yazara göre söz konusu neoliberal rejim, birey üzerinde bir baskı unsuru olarak değil, bizzat bireyin kendiliğinden, tahakküm bağlamını kendi içine yansıtacak ve bunu özgürlük olarak yorumlayacak şekilde kendine etki etmesini sağlamaktadır. Böylece *neoliberal piskopolitika* insanın sadece bedenini değil, aynı zamanda ruhunu da sömürmekte, dijital panoptikanlar, sakinlerinin kendilerini gönüllü olarak ortaya sermelerine ve dolayısıyla her seferinde özgürlüklerinin sömürülmesine neden olmaktadır.